

N:o 9.

Ank. till Riksd. Kansli den 13 Febr. 1882, kl. 1 e. m.

Lag-Utskottets Utlåtande, i anledning af väckt motion om förändrad lagstiftning angående särskilda sammankomster för andaktsöfning.

Lag-Utskottet afgifver härmed utlåtande öfver väckt och till Utskottet remitteradt förslag om förändrad lagstiftning angående särskilda sammankomster för andaktsöfning.

Utskottet anser sig härvid böra först upprepa den kortfattade framställning af ifrågavarande lagstiftnings historia, hvilken Utskottet lemnade vid sistlidne riksdag.

Såsom en fortsättning och vidare utveckling af förut angående olofliga religiösa sammankomster utgångna förordningar, bland hvilka de af den 1 December 1713 och af den 8 December 1721 i synnerhet förtjena att anmärkas, förklarades genom »Kongl. Maj:ts förnyade Placat och Förbud, angående de olofliga Sammankomster, hvilka uti enskilde Hus til en särskild och enkannerlig Gudstjensts förrättande anställes; samt deras straff, som dermed beträdes» af den 12 Januari 1726 hufvudsakligen följande:

»At uti private och enskildte Hus, Man- och Qwinkön, gamla och unga, kände och okände, få eller flere, skola hafwa frihet sig at samla och tilhopakomma, alt under förewändning at bruka sin andakt och enkannerliga Gudstjenst, den der med de wanliga Sön- och Helgedagars Texters predikande och utläggande, Böners och nya Bönesätts förklarande, finnes på åtskilliga ställen wara förrättad; Det anse Wi hvarken för nyttigt eller oumgängeligt, utan mera såsom en skadelig nyhet, som

en god ordning i våra Christeliga Församlingar förstörer; hwilket i längden til sjelfswäld, missbruk och många farliga oredor skulle tilfälle och anledning gifwa, utom det til befruktandes är, at mången af oförstånd och okunnighet i sin Christendom, lätteligen kunde blifwa til sådane irrige meningar och Lärosatser anförd, som med den rena Evangeliska läran ej woro öfwerenskommande. Alt derföre, emedan sådane Sammankomster desto mindre kunna pröfwat til den sanna Christendomens utöfning nödige, som Wårt Rike, Gudi lof! de stora fördelar äger, at Guds Ord hos oss rikeligen warder lärdt och predikadt, och hwar och en dessutan är frihet lemnad, i sine Hus at bruka sin andakt; Ty finne Wi rådsamt, at afskaffa och aldeles förbjuda slike olofflige Sammankomster, så at den, som sig understår dem at hålla och tillåta, skal första gången böta Twåhundra Daler S:mt, andra gången Fyrahundra Daler S:mt, eller i mangel af böter, plikta första gången med Fjorton dagars Fängelse på watten och bröd och andra gången med Tre weckors fängelse på watten och bröd: men kommer han tredje gången igen, skal han på Twänne år Riket förvisas. I lika måtto skola de, som sig til sådane Sammankomster inställa, hwar för sig första gången böta Fyratio Mark S:mt, andra gången dubbelt och tredje gången fyradubbelt.»

Sedan efterlefnaden af dessa stadganden yttermera blifwit inskräpft genom 8:de punkten uti Kongl. Maj:ts bref till samtliga konsistorierna, angående villfarelsers förekommande, af den 2 Maj 1751, förklarades emellertid, uti Kongl. brefvet den 15 December 1762, på förekommen anledning, att lands- och stadsfiskaler uti slika mål ej finge börja någon lagsökning, innan de af kyrkoherden i församlingen inhemtat skriftlig berättelse om saken och dess sammanhang, och sådant med alla dertill hörande omständigheter hos Justitiekansleren anmält, samt derpå erhållit hans svar och utlåtande; och enligt Kongl. cirkuläret till hofrätterna den 20 Januari 1837 skulle vederbörande domare först ändras, att mål af förenämnda beskaffenhet icke finge till handläggning upptagas, innan åklagaren visat, att fullgjordt blifwit hvad 1762 års bref stadgade.

Vid 1856—1858 års riksmöte föreslog Kongl. Maj:t en »författning angående utvidgad religionsfrihet och vissa dermed gemenskap egande ämnen», afsedd att upphäfva, bland annat, 1726 års plakat, hvilken författnings § 6 lydde sålunda:

»Rättigheten för svenska kyrkans medlemmar, att äfven utom den allmänna gudstjensten sammankomma till gemensamma andaktsöfningar, skall vara fri och obehindrad, så vidt ej vid sådan sammankomst före-

tages något, som mot lag eller sedlighet stridande är, eller eljest allmän ordning störer. Ej må dock vid religionsöfning, som sker under annan än vederbörande presterskaps omedelbara ledning, och icke är att hänföra till enskild husandakt, tillträde vägras presterskapet i församlingen, eller den offentliga myndigheten i orten, hvilken sistnämnde myndighet, i händelse af inträffad olaglighet eller oordning, eger att, der så nödigt anses, sammankomsten upplösa. Icke heller må så beskaffad sammankomst, hvarom nu sagdt är, utan särskildt tillstånd hållas å tid, då allmän gudstjenst i församlingen förrättas, vid påföljd af böter från och med Femtio till och med Ett hundra Riksdaler för den eller dem, som föranstaltat sammankomsten eller dertill upplåtit hus, och till högst Tio Riksdaler för annan deltagare.»

Med hemställan, att den Kongl. propositionen, så vidt den afsåge en utvidgad religionsfrihet, icke skulle bifallas, föreslog Utskottet Rikets Ständer att för sin del besluta, bland annat, »en författning, hvarigenom Kongl. plakatet den 12 Januari 1726 emot särskilda religionssammankomster, jemte öfriga i samma ämne meddelade föreskrifter, varda till all kraft och verkan upphäfna.»

Denna fråga, sade Utskottet, vore ingen nyhet för representationen. Sist förflutna riksmötens förhandlingar vore derom det ojäfaktigaste vittnesbörd. Men ju längre frågans lösning blifvit fördröjd, desto mera hade nödvändigheten af en lösning tilltagit. — Förbudet i 1726 års plakat innefattade en inskränkning af den andliga friheten, hvilken desto mindre syntes kunna försvaras, som en full frihet till sammankomsters hållande för öfverläggning om världsliga angelägenheter blifvit genom lag faststæld. — Fråga kunde därför ej vidare blifva om förbudets bibehållande, utan endast om sättet för dess upphäfvande. Derom syntes ock åsigterna blott vara stridiga; och denna stridighet hade äfven gjort sig gällande i de framställningar, som i ämnet blifvit gjorda, dels af Kongl. Maj:t, dels ock af enskilde motionärer. Vid granskning deraf möttes man af två hufvudsakliga meningsbrytningar. Då, å ena sidan, allenast yrkades, att förbudet eller konventikelpakatet måtte upphävas, hade man, å den andra, ansett nödigt att förhållandena blefve i stället ordnade genom en ny lag, om hvars innehåll de framlagda förslagen äfven vittnade om olikhet i åsigter. — Angående lämpligheten af hvad i sådant hänseende blifvit föreslaget hyste emellertid Utskottet tvifvelsmål. Om det förbud, som hindrade enskilda att sammankomma för religionsöfning, borttoges, följde af sig sjelft att denna frihet inträdde, utan vidare medgifvande, samt underordnades de lagar, som för bruket af medborgares frihet att sammankomma i allmänhet voro gifna.

Vanligen visade sig ock, att ett reglementerande i frågor af förevarande art snarare skadade än gagnade. Ju ömtåligare ett ämne till sin natur vore, desto mindre tålde det att vidröras. Derföre hade ock kyrkolagskomitén, sedan dess underdåniga yttrande i ämnet blifvit infordradt, föreslagit konventikelplakatets upphäfvande, utan att några nya bestämmelser sattes i stället; och dessa åsigter hade, efter en långvarig strid, jenväl segrat i Norge.

Vid behandling inom riksstånden af Utskottets förslag, blef det samma af Ridderskapet och Adeln, Preste- och Bondestånden till Utskottet återförvisadt; men Borgareståndet biföll Kongl. Maj:ts förslag. Inom stånden voro meningarne visserligen icke skiljaktiga i fråga om olämpligheten af 1726 års plakat, så vida det innefattade förbud mot ifrågavarande sammankomster; men man anmärkte hufvudsakligen mot Utskottets förslag, så väl som mot hvad Kongl. Maj:ts proposition innehöll i denna del, saknaden af kontroller på den lärareverksamhet, som, oansedt det i plakatet innefattade förbud, redan utöfvades af lekmän, särdeles kringresande kolportörer af andliga skrifter, och som, derest förbudet undanröjdes, ostridigt skulle i betydlig grad tillväxa. I följd af dessa anmärkningar och med anledning af ett inom Bondeståndet framställt och der i allmänhet godkänt förslag, att öfverlemna åt församlingarnes kyrkoråd att hvar inom sin krets vaka deröfver, att den lekmanverksamhet, som vid förefallande konventiklar utöfvades, ej blefve skadlig, framlade Utskottet ett förslag till författning, som uti underdånig skrifvelse den 26 Februari 1858 anmäldes hos Kongl. Maj:t och den 26 Oktober 1858 utfärdades såsom Kongl. Maj:ts nådiga förordning, angående särskilda sammankomster för andaktsöfning, af samma datum, så lydande:

»Medlemmar af den Evangeliskt-Lutherska kyrkan vare ej förment att sammankomma till gemensamma andaktsöfningar utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning; dock må sådan sammankomst ej, utan särskildt tillstånd, ega rum å tid, då allmän gudstjenst i församlingen förrättas. Ej eller må vid religionsöfning, som ej är att hänföra till enskild husandakt, tillträde vägras församlingens presterskap, medlem af dess kyrkoråd eller den offentliga myndigheten i orten, hvilken sistnämnda myndighet, i händelse af inträffad olaglighet eller oordning, eger att, der så nödigt anses, sammankomsten upplösa. Uppträder någon, som ej är prest eller enligt kyrkolagen berättigad att offentligen predika, vid dylik sammankomst såsom lärare med andliga föredrag, som anses leda till söndring i kyrkligt hänseende eller förakt för den

allmänna gudstjensten eller eljest till undergräfvande af religionens helgd, ankomme på kyrkorådet att honom förbjuda att i berörda egenskap inom församlingen vidare uppträda.

Hvar som föranstaltar så beskaffad sammankomst, hvarom nu sagdt är, å tid, då den ej hållas må, eller å sådan tid dertill upplåter hus eller underlåter att ställa sig till efter rättelse kyrkoråds förbud mot utöfvande af lärareverksamhet, böte från och med Femtio till och med Tre hundra Riksdaler Riksmünt, till tväskiftes emellan åklagaren och församlingens fattiga. Saknar den bötfälde tillgång till böterna, skola de förvandlas till fängelse efter samma grunder, som gälla för förvandling af böter enligt Utsöknings-Balken.»

Denna författning blef emellertid icke bestående längre än tio år. Redan vid 1867 års riksdag framlade Utskottet, med anledning af väckt motion i ämnet, förslag om den ändring i författningen, att, i stället för det absoluta förbudet mot andaktsöfningar, utan särskildt tillstånd, å tid då allmän gudstjenst i församlingen förrättades, förbud endast skulle meddelas mot sådan andaktsöfning å nämnda tid, så nära det ställe, der gudstjensten hölles, att denna eller ordningen dervid stördes. Förslaget bifölls af Första Kammaren, utan votering, men Andra Kammaren fattade för sin del med 85 röster mot 42, hvilka senare voro för återremiss, det beslut, »att den författning, om hvars antagande Utskottet hemställt, borde, i stället för den af Utskottet föreslagna, erhålla följande lydelse: »Medlemmar af Evangeliskt-Lutherska kyrkan vare ej förment på hvilka tider, de sjelfva finna lämpligt, att sammankomma till gemensamma andaktsöfningar utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning». Sedan emellertid, på Utskottets hemställan, Andra Kammaren frångått sitt förut fattade beslut samt utan votering antagit Utskottets förslag, samt Riksdagens sålunda fattade beslut i underdånig skrifvelse den 6 Maj 1867 blifvit anmaldt hos Kongl. Maj:t, så förklarade Kongl. Maj:t, jemlikt nådig skrifvelse den 31 December 1867, att, enär för detta förslags upphöjande till lag erfordrades kyrkomötes samtycke, men Kongl. Maj:t icke för andra ärenden beslutat sammankallande af sådant möte före nästa riksdag, samt gällande lag medgäfvit att särskildt tillstånd kunde lemnas till hållande af sådana sammankomster, som Riksdagens förslag afsåge att tillåta, så hade Kongl. Maj:t, som ansett samma förslags antagande ej vara af den angelägenhet, att kyrkomöte ensamt för denna fråga borde sammankallas, funnit skäligt låta Riksdagens förslag förfalla.

Vid 1868 års riksdag förnyade Riksdagen i allt hufvudsakligt sitt förra beslut, och, sedan äfven 1868 års kyrkomöte lemnat sitt samtycke,

utfärdades den nu gällande förordningen angående särskilda sammankomster för andaktsöfning, den 11 December 1868, så lydande:

»Medlemmar af Evangeliskt-Lutherska kyrkan vare ej förment att sammankomma till gemensamma andaktsöfningar utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning; dock må sådan sammankomst å tid, då allmän gudstjenst i församlingen förrättas, ej ega rum så nära det ställe, der gudstjensten hålles, att denna eller ordningen dervid störes. Ej eller må vid religionsöfning, som ej är att hänföra till enskild husandakt, tillträde vägras församlingens presterskap, medlem af dess kyrkoråd eller den offentliga myndigheten i orten, hvilken sistnämnda myndighet, i händelse af inträffad olaglighet eller oordning, eger att, der så nödigt anses, sammankomsten upplösa. Uppträder någon, som ej är prest eller enligt Kyrkolagen berättigad att offentligen predika, vid dylik sammankomst såsom lärare med andliga föredrag, som anses leda till söndring i kyrkligt hänseende eller förakt för den allmänna gudstjensten, eller eljest till undergräfvande af religionens helgd, ankomme på kyrkorådet att honom förbjuda att i berörda egenskap inom församlingen vidare uppträda.

Hvar som underlåter att ställa sig till efterrättelse kyrkorådets förbud mot utöfvande af lärareverksamhet, böte från och med femtio till och med trehundra riksdaler.»

Vid förra årets riksdag väcktes tre särskilda förslag om ändring uti 1868 års förordning, i det att *dels* påyrkades, att förordningen måtte helt och hållet upphävas och sammankomster för andaktsöfning göras i borgerligt afseende likställiga med alla andra slag af sammankomster, *dels ock*, att af förordningen endast första punkten: »Medlemmar — — — störes», skulle bibehållas, *dels ock*, att både första och andra punkterna uti förordningen: »Medlemmar — — — störes. Ej eller må — — — upplösa.» skulle kvarstå, men stadgandena i tredje och fjerde punkterna upphävas.

Det sistnämnda, af Herr Sigfrid Wieselgren framställda förslaget blef af Utskottet tillstyrkt och af Andra Kammaren bifallet med 87 röster mot 64, men af Första Kammaren afslaget med 54 röster mot 25.

Uti en inom Andra Kammaren afgifven motion, N:o 3, har nu Herr Sigfrid Wieselgren förnyat sitt ofvannämnda förslag och yrkar, »att Riksdagen ville för sin del besluta följande

Förordning angående särskilda sammankomster för andaktsöfning.

Med upphäfvande af Förordningen angående särskilda sammankomster för andaktsöfning, den 11 December 1868, stadgas som följer:

Medlemmar af evangeliskt-lutherska kyrkan vare ej förment att sammankomma till gemensamma andaktsöfningar utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning; dock må sådan sammankomst å tid, då allmän gudstjenst i församlingen förrättas, ej ega rum så nära det ställe, der gudstjensten hålles, att denna eller ordningen dervid störes. Ej heller må vid religionsöfning, som ej är att hänföra till enskild husandakt, tillträde vägras församlingens presterskap, medlem af dess kyrkoråd eller den offentliga myndigheten i orten, hvilken sistnämnda myndighet, i händelse af inträffad olaglighet eller oordning, eger att, der så nödigt anses, sammankomsten upplösa.

Såsom skäl för sitt förslag åberopar motionären de uti hans förra motion upptagna motiv jemte Lag-Utskottets utlåtande; varande de förra af följande innehåll.

Det vore väl att anse såsom synnerligen oegentligt, att, då Kongl. förordningen om kyrkostämma m. m. den 21 Mars 1862, som i sin 22 § faststälde kyrkorådets befogenhet med hänsyn till församlingens religiösa, sedliga och kyrkliga lif, genom stadgandet i 28 § förständigade kyrkorådet att i frågor, som rörde religionens och sedernas helgd, »ej annorledes än genom allvarliga föreställningar och varningar söka förmå den felande till bättring», ofvannämnda 3:dje mom. af Kongl. förordningen den 11 December 1868 deremot medgäfvde samma kyrkliga myndighet att, utan hvarje föreställning och varning samt, efter ordalagen att döma, utan undersökning, ja, till och med utan någon på verklig erfarenhet grundad åsigt, meddela förbud för en verksamhet, om hvars skadliga beskaffenhet möjligen alldeles inga bevis skulle kunna föreläggas. Nog många bevis förefunnes deremot med hänsyn till det föga tillfredsställande sätt, på hvilket ej mindre den kyrkliga polistillsyn, som anförtrotts kyrkoråden, af dessa handhades, än äfven sjelfva lagen blifvit förstådd. Förbud hade meddelats predikanter, innan de någonsin uppträdt i församlingen; *allt* lekmannapredikande förbjudits, ehuru lagen icke berättigade dertill; viten hade utfästs för upplåtelse af lokal för lekmannapredikant, och man hade till och med sett uppgifvas, att kyrkoråd sjelf dömt predikant att böta högsta bötesbeloppet för åsidosatt predikoförbud. Allt sammanlagdt torde nog tydligt vitsorda olämpligheten af att i sagda myndighets hand lägga en mera utsträckt makt än den i Kongl. kyrkostämmoförordningen medgifna. Komme så härtill, att fjerde momentet af ifrågavarande förordning erbjöde kyrkan den verldsliga lagens arm för upprätthållande af hennes auktoritet. När så

skedde i till exempel den romerskt-katolska kyrkan, och det verldsliga straffet drabbade protestanten, funne vi alla det förkastliga i tillvägåendet; att vår egen kyrka handlade på samma sätt, torde då lika litet eller än mindre kunna försvaras. Med »likheten inför lagen» vore ej heller särdeles väl bestådt, så länge väl måste vidgås, att kyrkorådsförbud aldrig ifrågakommit emot de sammankomster, som af olika slags »sanningssökare» af högre bildning anordnades, om än »kyrklig sön- dring» deraf följt i vida högre grad än af de ringare lekmannapredikanternas andliga föredrag. Utan att vara blind för de fel, till hvilka den predikande lekmannaverksamheten mångenstädes gjort sig skyldig, ansåge motionären dock hvarken kyrkoråden vara lämpliga domstolar i frågor rörande kyrkolärens rätta uppfattande, verkliga anledningen till uppstående sön- dring eller andra hithörande företeelser, ej heller ett fortsatt anlitande af borgerlig lag anstå svenska kyrkan, der det för henne gälde att bekämpa afvikelser från en lära, som torde vara i stånd att segra genom sin egen sannings kraft. På samma gång som han icke i den minsta mån ville bestrida hennes bestämda befogenhet att genom påföljder af kyrklig art skydda sig mot inre sön- dring, hölle han dock före, att *staten* ej borde söka qväfva lärotvister eller olika uppfattning af andligt lif och religiösa frågor genom verldsliga straff.

Då Utskottet förra riksmötet tillstyrkt enahanda förslag, som det nu väckta, yttrade Utskottet först följande:

»Vid bedömande af den ifrågavarande förordningens innehåll och betydelse har till en början fråga uppstått, huruvida densamma vore af kyrkolags natur eller borde betraktas såsom borgerlig lag. 1873 års kyrkolagskomité, som föreslog förordningens bibehållande såsom en särskild, till kyrkolag icke hörande författning, ansåg förordningen visserligen hafva beröringspunkter med kyrkolagen, men till sitt hufvudsakliga innehåll icke kunna annorlunda betraktas än såsom en borgerlig ordningsstadga. Detta yttrande innefattar dock ett medgifvande, att förordningen, ehuru ej till sitt hufvudsakliga innehåll, likväl i visst afseende innefattar bestämmelser af kyrkolags natur. Faktiskt är, att författningen tillkommit i den för kyrkolag stadgade ordning.»

Vidare sökte Utskottet bestämma, hvilka delar af förordningen vore att anse såsom borgerliga ordningsstadganden. Hit hänförde Utskottet bestämmelserna *dels* att sammankomster till gemensamma andaktsöfningar utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning ej må å tid, då allmän gudstjenst i församlingen förrättas, ega rum så

nära det ställe, der gudstjensten hålles, att denna eller ordningen der-vid störes, *dels* att tillträde till sådana sammankomster ej må förvägras församlingens presterskap, kyrkoråd eller offentlig myndighet i orten, *dels* ock att sistnämnda myndighet, i händelse af inträffad olaglighet eller oordning, eger att, der så nödigt anses, sammankomsten upplösa.

Samtliga dessa bestämmelser äro ock i föreliggande förslaget bibehållna.

Slutligen utlät sig Utskottet sålunda:

»Den senare delen af 1868 års förordning afser åter, efter Utskottets uppfattning, rent kyrkliga syftemål, nemligen förekommande af söndring i kyrkligt hänseende, bibehållande af aktningen för den allmänna gudstjensten och värnande af religionens helgd. Vid sträfvandet för dessa höga syften bör kyrkan, för att handla i dess stiftares anda och med ledning af hans efterdöme, strida med andliga vapen, med ordets och den gudomliga sanningens makt. Att med verldsligt straff belägga den, som, efter kyrkorådets uppfattning, motverkar kyrkans öfvermålade syften, innebär på en gång ett vanmäktigt försök och ett missbruk af den verldsliga makten. På samma gång det icke kan bidraga till höjande af kyrkans anseende, att hon erkänner sig vara i behof af yttre tvångsmedel för sitt bestånd, måste den verldsliga maktens anseende lida deraf, att densamma, utan att få tillfälle att pröfva, huruvida den tilltalade verkligen gjort sig skyldig till åstadkommande af söndring i kyrkligt hänseende eller utspridande af läror, som leda till förakt för den allmänna gudstjensten eller undergräfvande af religionens helgd, endast har att på honom tillämpa af kyrklig myndighet utfärdadt förbud.»

Utskottet, som, med vidhållande af dessa åsigtter, anser senare delen af 1868 års förordning icke vidare böra bibehållas, får vördsamt till föreliggande motion tillstyrka bifall och sålunda hemställa,

att Riksdagen ville för sin del besluta följande
Förordning, angående särskilda sammankomster för andaktsöfning.

Med upphäfvande af förordningen angående särskilda sammankomster för andaktsöfning den 11 December 1868 stadgas som följer:

Medlemmar af evangeliskt-lutherska kyrkan vare ej förment att sammankomma till gemensamma andaktsöfningar utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning; dock må sådan sammankomst å tid, då all-

män gudstjenst i församlingen förrättas, ej ega rum så nära det ställe, der gudstjensten hålles, att denna eller ordningen dervid störes. Ej heller må vid religionsöfning, som ej är att hänföra till enskild husandakt, tillträde vägras församlingens presterskap, medlem af dess kyrkoråd eller den offentliga myndigheten i orten, hvilken sistnämnda myndighet, i händelse af inträffad olaglighet eller oordning, eger att, der så nödigt anses, sammankomsten upplösa.

Stockholm den 13 Februari 1882.

På Lag-Utskottets vägnar:

AXEL BERGSTRÖM.

Reservationer:

af Herr *Bergström*;
af Herrar *Thomasson*, *Widmark*, *Samzelius*, Grefve *Mörner* och
Fröberg.

Herrar *Lothigius* och Grefve *Strömfelt* hafva begärt få här antecknadt, att de icke deltagit i ärendets behandling inom Utskottet, den senare i följd af erhållen ledighet från riksdagsgörömlen.
